

УДК 336.17.51

В. Л. Коріневдоктор економічних наук, професор
Класичний приватний університет**ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УКРАЇНСЬКОЇ ОЩАДНОЇ СИСТЕМИ
ТА ІНСТИТУЦІЙНОГО ПІДХОДУ ДО ЇЇ ФОРМУВАННЯ**

У статті висвітлено теоретичні основи української ощадної системи та уточнено трактування цього поняття з урахуванням сучасного розуміння українськими та зарубіжними економістами. Удосконалено класифікацію учасників ощадної системи в Україні. Розглянуто особливості організації і протікання ощадного процесу в межах функціонування української ощадної системи й на цій основі запропоновано інституційний підхід до її формування як об'єкту цілісної системи економіки.

Ключові слова: українська ощадна система, заощадження, організація ощадних взаємин, суб'єкти заощаджень, отримання доходів, організація та протікання ощадного процесу, ощадні інститути.

I. Вступ

На сучасному етапі розвитку економічної науки теоретики значну увагу приділяють дослідженню теоретичних основ і особливостям формування банківської, фінансової, валютної, податкової системи, системи державного фінансового контролю та економічної системи загалом. Помітною працею з цієї проблеми є наукові праці Х. Зайделя, Р. Темплена, Н. Ігошина, Ю. Кашина, Дж. Кейнса, О. Лаврушина, С. Мошенського, В. Ходаківської та ін.

Проте у дослідженнях недостатньо уваги приділено стрижньовим, засадничим питанням, що стосуються процесу формування та функціонування ощадної системи. Немає єдиної методології побудови ощадної системи, чітко не визначені її системоутворювальні елементи та принципи побудови самої системи, що не забезпечує повною мірою її нормальне, ефективне та безперебійне функціонування. Особливо це стосується ощадної системи в Україні.

II. Постановка завдання

Мета статті – уточнити економічну сутність української ощадної системи та вдосконалити класифікацію її системоутворювальних елементів (суб'єктів заощаджень), а також вивчити особливості ощадного процесу в державному масштабі з позиції інституційного підходу до формування цієї системи.

III. Результати

У класичному вигляді під предметом ощадної системи розуміється, на підставі чого зароджуються, формуються та розвиваються взаємовідносини між усіма учасниками системи, тобто заощадження. При цьому визначений предмет системи повинен розглядатися не відособлено та сам по собі, а тільки в нерозривному зв'язку з суб'єктами заощаджень. У такому разі суб'єк-

том заощаджень є заощадник або той, хто безпосередньо може зберігати певні грошові кошти та цінності.

На сьогодні в економічній літературі не існує досить чіткого визначення того, хто є заощадником. Однак більшість українських і зарубіжних економістів визначає заощадника як юридичну чи фізичну особу, що накопичила грошові кошти, які можна інвестувати в цінні папери.

Існують різні точки зору на те, яким чином варто визначати вітчизняну ощадну систему, але практично всі вони зводяться до одного – як система вона складається з ряду елементів. Водночас одні економісти розглядають ощадну систему як систему, що представлена сукупністю трьох основних елементів:

- заощадження у вигляді внесків на банківських рахунках;
- заощадження в страхових полісах;
- заощадження в цінних паперах.

Інші економісти визначають ощадну систему як певний елемент (підсистему) банківської системи в межах окремо взятого комерційного банку як елемент системи управління ресурсами банку. Так, В. М. Мінц вводить поняття контрактно-ощадної системи (безпосередньо пов'язане з поняттям іпотечного кредитування). Ця система дає змогу одночасно забезпечувати банки ресурсами та знижувати кредитний ризик. Основна її ідея полягає в тому, що як довгострокові пасиви, використовувані для іпотечного кредитування, можна застосовувати цільові депозити.

Ю. І. Кашин зводить розгляд ощадної системи до сукупності в державному масштабі всіх ощадних інститутів і визначає ощадну систему як результат генезису ощадних установ [4]. При цьому він розуміє під нею єдність:

- системоутворювальної категорії (заощадження);
- реалізовуючого її процесу (ощадного);

– результатів процесу (обсягів фінансових активів суб'єктів накопичення, що перманентно змінюються). Йдеться про фізичних осіб, добродійні та господарючі організації, а також органи влади будь-яких рівнів.

Загалом, дослідження ощадної системи з цих позицій зводиться, переважно, до виявлення тенденцій спрямованості вкладень наявних заощаджень, вивчення депозитної політики окремо взятого комерційного банку чи ж певної сукупності ощадних інститутів. Однак, швидше за все, цього недостатньо для точного комплексного оцінювання стану ощадної системи та ощадного процесу в Україні.

Враховуючи вищевикладене, запропоновано трактування поняття вітчизняної ощадної системи, що дещо відрізняється від усіх існуючих на сьогодні визначень. Її слід розглядати як складну матеріальну соціально-

економічну систему, що постійно розвивається. Основою її є процес організації ощадних взаємин (ощадний процес) суб'єктів і об'єктів заощаджень системи. Безпосередньо її предметом є система заощаджень, регульована державою.

З метою підтвердження викладеної позиції, враховуючи наукові думки економістів з питань визначення складу суб'єктів заощаджень як учасників ощадної системи, запропоновано їх класифікацію (табл. 1). У цьому разі заощадження як предмет ощадної системи характеризують через свою економічну природу результат неспівпадання процесу отримання доходів і їх використання різними суб'єктами заощаджень, основними з яких є суб'єкти приватного сектора (населення чи домашні господарства).

Таблиця 1

Класифікація суб'єктів заощаджень в умовах української економіки

№	Базові ознаки класифікації	Склад суб'єктів заощаджень
1	Суспільний устрій у державі	Заощадники: – перехідної системи; – ринкової системи
2	Форми грошових заощаджень	Заощадники, що мають заощадження у: – вітчизняній валюті; – іноземній валюті; – національній та іноземній валюті
3	Форма організації збережень суб'єктами збережень	Організовані заощадники, які направляють свої тимчасово вільні грошові кошти у внески та депозити. Зокрема, слід виділяти: – валютні внески; – цінні папери; – дорогоцінні метали; – іноземна валюта тощо. Неорганізовані заощадники, які не одержують будь-якої віддачі від вивільненої грошової готівки. Їх заощадження бездіяльно. При появі певних мотивів і бажання організувати наявні заощадження, неорганізовані заощадники як потенційні до організації заощаджень переходять до групи організованих заощадників
4	Державна належність заощадників	До них відносяться заощадники: – резиденти; – нерезиденти
5	Рівень економіки, до якого належать заощадники	Макрорівень – держава.
6	Суб'єкти господарювання, що входять до складу основних секторів економіки	До їх складу входять: – суб'єкти заощаджень приватного сектора; – держава та підприємства державного сектора; – суб'єкти заощаджень іноземного сектора
7	Спосіб організації заощаджень	Організація: – добровільних заощаджень; – вимушених (примусових) заощаджень

У ході організації та протікання ощадного процесу в межах функціонування вітчизняної ощадної системи важливим є момент взаємодії між суб'єктами та об'єктами системи, момент збігу їх інтересів. При цьому пріоритет інтересів у системі надається, насамперед, заощадникам. Зауважимо, що такий момент настає, коли виконують такі основні умови:

- реальне забезпечення ліквідності та безпеки збереження при організації ощадних відносин;
- очікування відповідної норми прибутковості.

Під ліквідністю розуміють легкість і свободу, з якою заощадник може перевести свої заощадження в готівку з метою, щоб у подальшому мати можливість витратити їх

на поточні потреби та поточне споживання. Об'єкт заощаджень у цьому разі повинен швидко в повному об'ємі, відповідно до вимог заощадника, надати йому його заощадження.

Безпека безпосередньо пов'язана з умовою ліквідності. Вона виступає як друга умова взаємодії основних елементів системи. Йдеться про можливість у певний момент у майбутньому отримати суб'єктом заощаджень від протилежної сторони своїх заощаджень та виплати їх у термін, узгоджений із заощадником, у вигляді основної суми боргу та суми матеріальної вигоди за використання заощаджень.

Що ж до норми прибутковості, то вона у ряді випадків є вирішальною умовою органі-

зації взаємовідносин між учасниками ощадної системи при виборі заощадниками форми й об'єкту заощаджень. У такому разі першочерговою є вимога так званої взаємододності, яка полягає в тому, що заощадження, які направляють в організовані форми, повинні забезпечувати матеріальну вигоду як суб'єкту, так і об'єкту ощадної системи.

Загалом, заощадження з високим рівнем ризику втрати ліквідності повинні забезпечувати високу норму прибутковості для того, щоб привернути гроші до обігу, а висока норма доходу повинна компенсувати зменшення ліквідності. Безумовно, без виконання всіх цих вимог ощадна система в державному масштабі не зможе нормально функціонувати. Тому, виходячи з можливості збереження, збільшення або втрати ліквідності, безпеки та прибутковості, як об'єкти, так і суб'єкти заощаджень, кожен окремо враховують і спираються на ці можливості у своїй ощадній політиці.

Слід звернути увагу на вплив держави на предмет, об'єкти й суб'єкти системи. Основне значення державної дії в організації державного ощадного процесу полягає в тому, що держава покликана забезпечувати збереження впорядкованості та стійке відтворення ощадної системи за допомогою проведення грамотної та послідовної соціально-економічної, фінансової та грошово-кредитної політики.

На підставі вищевикладеного можна констатувати, що українську ощадну систему

можна представити сукупністю ощадних інститутів. Як елемент ощадної системи об'єкт може розглядатися з двох позицій:

- як безпосередньо невід'ємна інституційна основа побудови ощадної системи. В такому разі кожна інституційна одиниця в сукупності покликана забезпечувати організацію заощаджень від заощадників;
- як проміжний комплекс у вигляді системи ощадних інститутів, який по своїй суті є складнішим за елемент (окремо взятий ощадний інститут), але менш складним за ощадну систему.

При цьому всі ощадні інститути можуть утворювати однорідні за родовими ознаками підсистеми. Так, ощадні інститути розрізняють за:

- типом, складом операцій, що проводять ощадні інститути;
- організаційно-правовою формою;
- формою власності;
- організаційною структурою побудови тощо.

Важливо відмітити, що при вивченні основ формування ощадної системи необхідно розглядати усю сукупність ощадних інститутів як об'єкт заощаджень, здатний перетворювати заощадження суб'єктів заощаджень в організовані. Порівнюючи об'єкт ощадної системи з основними її учасниками, запропонуємо всю сукупність ощадних інститутів умовно поділити на дві групи (рис. 1).

Рис. 1. Інституційна побудова об'єкта вітчизняної ощадної системи

Враховуючи особливості функціонування ощадних систем у зарубіжній практиці, доцільно виділяти дві групи ощадних інститутів:

- депозитні (основні ощадні установи);
- недепозитні (інші ощадні інститути).

До складу перших входять комерційні банки та спеціалізовані ощадні установи (оща-

дні банки, ощадні каси, ощадно-позичкові асоціації тощо), до других відносять страхові компанії, пенсійні фонди, взаємні фонди, фінансові компанії тощо.

Застосування інституційної побудови об'єкта української ощадної системи дасть змогу забезпечити:

- стабільність ощадної системи й недопущення ощадних криз;
- захист економічних інтересів заощадників і надання їм гарантій збереження та повернення їх заощаджень;
- стимулювання заощаджень, необхідних для реальних інвестицій і забезпечення досить високої норми накопичення в національному масштабі.

Загалом, питання формування української ощадної системи вимагають постійного її вдосконалення, оскільки саме вона є фундаментом ощадно-інвестиційної системи, метою функціонування якої є сприяння процесам розвитку української економіки для забезпечення загальноекономічного зростання в державі.

IV. Висновки

Уточнено сутність поняття української ощадної системи, а також удосконалено класифікацію її основних системоутворювальних елементів (суб'єктів заощаджень). Її слід розглядати як складну матеріальну соціально-економічну систему, що постійно розвивається. Основою цієї системи є процес організації ощадних взаємин суб'єктів і об'єктів заощаджень. Безпосередньо її предметом є система заощаджень, що регулюється державою.

Порівнюючи об'єкт ощадної системи з її основними учасниками, вважається за доцільне розглядати її як усю сукупність ощадних інститутів. Встановлено, що основою формування становлення української ощадної системи є дослідження всієї сукупності ощадних інститутів як об'єкту заощаджень. Застосування при цьому інституціонального підходу сприятиме залученню засобів заощадників та їх накопичення, а також проведенню державою ефективної політики інвестування в пріоритетні галузі економіки.

Список використаної літератури

1. Деньги, кредит, банки: учебник / под ред. О. И. Лаврушина. – Москва : Финансы и статистика, 2007. – 322 с.
2. Зайдель Х. Основы учения об экономике : учебник / Х. Зайдель, Р. Темплер. – Москва : Дело ЛТД, 1999. – 484 с.
3. Игошин Н. В. Роль банков в инвестиционном процессе / Н. В. Игошин // Инвестиции в России. – 2002. – № 2. – С. 12–17.
4. Кашин Ю. И. Развитие сберегательной системы на переходном периоде развития экономики / Ю. И. Кашин // Банковские услуги. – 2011. – № 2. – С. 17–22.
5. Кейнс Дж. Общая теория занятости, процента и денег : монография / Дж. Кейнс ; пер. с англ. – Москва : Прогресс, 1998. – 142 с.
6. Мошенский С. З. Финансовые центры Украины и рынок ценных бумаг : монография / С. З. Мошенский. – Одесса : Optimum, 2008. – 401 с.
7. Сухарський В. С. Ощадно-банківська справа : підручник / В. С. Сухарський, В. В. Сухарський. – Тернопіль : Астон, 2003. – 454 с.
8. Третьякова И. Н. Сбережения населения в условиях формирования и становления рыночной экономики : монография / И. Н. Третьякова. – Кемерово : Кемерово гос. ун-т, 2014. – 387 с.
9. Ходаківська В. П. Ринок фінансових послуг: теорія і практика : монографія / В. П. Ходаківська. – Київ : ЦУЛ, 2012. – 377 с.
10. Центральний банк і грошово-кредитна політика : підручник / П. Д. Косова. – Київ : Центр навчальної літератури, 2011. – 328 с.

Стаття надійшла до редакції 15.01.2015.

Коринев В. Л. Теоретические основы украинской сберегательной системы и институционального подхода к ее формированию

В статье исследованы теоретические основы украинской сберегательной системы и уточнена трактовка этого понятия, учитывая современное понимание украинских и зарубежных экономик усовершенствована классификация, участников сберегательной системы в Украине. Рассмотрены особенности организации и протекания сберегательного процесса в рамках функционирования украинской сберегательной системы и на этой основе предложен институциональный подход к ее формированию как объекта целостной системы экономики.

Ключевые слова: украинская сберегательная система, сбережение, организация сберегательных взаимоотношений, субъекты сбережений, получение доходов, организация и протекание сберегательного процесса, сберегательные институты.

Korineyv V. Theoretical Foundations of Ukrainian Savings System and Institutional Approach to Its Formation

In the article theoretical bases of becoming of the domestic savings system are investigational and interpretation of this concept of forming is specified taking into account modern thought of domestic and foreign economists interpretation of concept is offered domestic savings system, that some differs from all determinations existing presently. It is necessary to examine her as difficult material socio-economic system, that constantly develops. The process of organization of savings mutual relations (savings process) of subjects and objects of economies of the system is basis of her. Directly the system of economies, managed by the state, is its object.

Study of bases of forming of the savings system necessary consideration of all aggregate of savings institutes as the object of economies, able to convert the economies of subjects of economies into organized ones. Drawing analogy of object of the savings system with the basic participants of the credit system all aggregate of savings institutes is investigational on the whole. With the purpose of confirmation of the expounded position taking into account scientific opinions of economists on the questions of determination of composition of subjects of economies as the participants of the savings system their classification of these subjects is offered.

On this basis, at the study of bases of forming of the savings system necessary consideration of all aggregate of savings institutes as the object of economies, able to convert the economies of subjects of economies into organized ones. Drawing analogy of object of the savings system with the basic participants of the credit system on the whole it is possible to offer all aggregate of savings institutes de bene esse to subdivide into two groups

The features of organization and flowing of savings process are considered within the framework of functioning of the domestic savings system and on this basis institutional approach is offered to its forming as the object of the integral system of economy.

Key words: *domestic savings system, economy, organization of savings mutual relations, subjects of economies, receipt of profits, organization and flowing of savings to the process.*